

Ярошенко О.М.

докт. юрид. наук, професор, професор кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗАГАЛЬНОВИЗНАНІ СВІТОВІ СТАНДАРТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СУДДІВ

За сучасних умов усе більшого впливу світової спільноти на внутрішню політику держав не можна обійти увагою визначальну роль у цьому впливових міжнародно-правових стандартів – мінімальних правил, яким повинно відповідати внутрішнє правове регулювання. Вони є тим показником, до виконання якого мають прагнути всі народи й держави, так би мовити, «маяком» для національного законодавства, яке держави в разі ратифікації міжнародного документа повинні запровадити в національну юридичну практику. Під міжнародно-правовими стандартами соціального захисту суддів слід розуміти визнані міжнародною спільнотою й закріплені в міжнародних документах, добровільно взяті взаємні зобов'язання держав по встановленню й функціонуванню національної системи соціального захисту суддів, що визначають перелік їх прав у вказаній сфері, їх обсяг і зміст.

Основні принципи щодо незалежності правосуддя, ухвалені резолюціями №40/32 і №40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. і від 13 грудня 1985 р. (відповідно), проголошують, що незалежність судових органів гарантується державою й закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані поважати незалежність судових органів і дотримуватися її. Кожна держава-член має вживати відповідні заходи, які давали б змогу судовим органам належним чином виконувати свої функції. Строки повноважень суддів, їх незалежність, безпека, відповідні винагороди, умови служби, розміри пенсій і вік виходу на пенсію повинні належним чином гарантуватися законом.

Рекомендація №R(94)12 щодо незалежності, ефективності й ролі суддів, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 13 жовтня 1994 р., виходить із того, що необхідно вживати всі належні заходи для забезпечення, захисту й посилення незалежності суддів. Зафіксовано, що судді незалежно від того, було їх призначено чи обрано, беззмінно перебувають на посаді до часу досягнення ними віку обов'язкового виходу на пенсію або до закінчення строку їх повноважень.

Для створення відповідних умов праці, які дозволять суддям ефективно працювати, необхідно:

а) укомплектувати штати достатньою чисельністю суддів і забезпечити перед їх призначенням і протягом кар'єри потрібну професійну підготовку, прикладом якої може бути стажування в судах і по можливості в інших органах та інстанціях влади. Судді не повинні оплачувати таку професійну підготовку, бо вона має бути спрямована на вивчення нового законодавства й судової практики. У разі необхідності така підготовка повинна включати навчальні візити до органів влади й судів у європейських та інших зарубіжних країнах;

б) забезпечити, щоб статус і винагорода суддів відповідали гідності їх професії й відповідальності, яку вони беруть на себе;

в) запровадити чітко означену структуру для комплектування кадрів кваліфікованими суддями й закріплювати їх;

г) надати в розпорядження суддів допоміжний персонал і відповідне обладнання, зокрема, засоби для діловодства і зв'язку, з тим щоб вони могли діяти ефективно й без невиправданих затримок;

д) вжити відповідних заходів для доручення виконувати несудові завдання іншим особам відповідно до Рекомендації №R(86)12 щодо заходів з попередження і зменшення робочого навантаження суддів.

Значну увагу Рекомендація №(2010)12 приділяє питанням оплати праці суддів. Основні норми системи оплати праці професійних суддів мають бути визначені законом, відповідати їх професії й виконуваним обов'язкам, а також бути достатньою, щоб захистити їх від дії стимулів, через які можна впливати на їх рішення. Повинні існувати гарантії збереження належної оплати праці на випадок хвороби, відпустки по догляду за дитиною, а також виплат у зв'язку з виходом на пенсію, що мають відповідати попередньому рівню оплати праці суддів. Для захисту оплати їх праці від зменшення слід прийняти спеціальні законодавчі положення. Потрібно уникати впровадження систем, у яких основна оплата праці суддів залежить від їх досягнень, оскільки в такому випадку можуть виникнути перешкоди щодо їх незалежності. Судді повинні забезпечуватися теоретичним, практичним початковим навчанням і навчанням без відриву від роботи, яке повністю фінансується державою. До цього навчання мають входити предмети з економічної, соціальної й культурологічної тематики, пов'язані з виконанням суддівських функцій. Інтенсивність і тривалість такого навчання визначаються з огляду на попередній професійний досвід.

Європейська хартія про закон «Про статус суддів», прийнята Радою Європи 10 липня 1998 р., встановлює, що Рівень винагороди, що виплачується суддям за виконання їх професійних обов'язків, повинен бути таким, щоб захистити їх від тиску, що може спричинити вплив на їх рішення, поведінку в

такий спосіб, на їх незалежність і неупередженість. Було віддано при цьому перевагу такому формулюванню, де сказано, що рівень винагороди (оплати) має бути таким, щоб захистити суддів від тиску, замість того, щоб передбачати встановлення цього рівня відповідно до оплати тих, хто обіймає конкретні високі посади в законодавчих чи виконавчих органах, оскільки такі особи по-різному винагороджуються в різних національних системах (ст. 6 Пояснювальної записки до Європейської хартії про закон «Про статус суддів» (Модельний кодекс) від 10 липня 1998 р.). Рівень оплати праці одного судді може бути неоднаковим порівняно з оплатою іншого, бо він залежатиме від стажу, характеру обов'язків, які йому буде доручено виконувати, а також важливості завдань, що покладаються на них, наприклад, чергування в суботу чи неділю. Проте такі завдання, що виправдовують вищий рівень оплати, мають оцінюватися на підставі прозорих критеріїв для усунення непорозумінь, що можуть виникати стосовно конкретно виконуваної роботи чи потреб. Законом має бути передбачено гарантії суддям, які виконують свої професійні обов'язки, захисту від соціальних ризиків, пов'язаних із хворобою, материнством, інвалідністю, похилим віком і смертю. Судді, які досягли пенсійного віку і працювали на посаді судді відповідний період, отримують пенсію по старості, рівень якої має бути якомога ближчим до рівня їх останньої заробітної плати на посаді судді. Через своїх представників і свої професійні організації судді залучаються до винесення рішень стосовно управління судами, визначення судового бюджету та його розподілу на місцевому й національному рівнях. З ними консультуватимуться таким же чином з приводу планів стосовно будь-яких змін до закону, а також щодо визначення винагороди за працю і стосовно соціального забезпечення.

Значну увагу в міжнародних актах приділено зменшенню робочого навантаження в судах. Так, Рекомендація №R(86)12, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 16 вересня 1986 р., визнає доцільним не збільшувати, а поступово зменшувати кількість покладених на суддів завдань, які стосуються судівництва, доручати їх іншим особам або органам. У додатку до цієї Рекомендації наведені приклади таких завдань, хоча в деяких країнах вони виконуються суддями (шлюбні урочистості, укладення договорів про сімейну власність, управління майном недієздатних осіб, призначення законного представника недієздатним повнолітнім і відсутнім особам, судове втручання у вибори й референдуми у способи, не передбачені Конституцією, призначення судді головою або членом комітету, коли його присутність потрібна лише для посилення безсторонності такого комітету, вжиття заходів щодо власності померлих та ін.).

Ще більше місце розглядуване питання займає в Рекомендації №R(95)12 Комітету міністрів Ради Європи від 11 вересня 1995 р. Вона вимагає запровадити процедури періодичного й безперервного контролю, спрямовані на аналіз функціонування інститутів системи кримінального правосуддя, оцінку їх ефективності й дієвості і сприяння корисному вдосконаленню їх діяльності. Поступ у цих напрямках можна забезпечити шляхом створення внутрішніх консультативних органів або залучення зовнішніх консультантів. У зв'язку зі зміною обставин до управління системою кримінального правосуддя не завжди й не всюди можуть застосовуватись одні й ті ж норми. Тому при плануванні робочого навантаження й ресурсів слід урахувувати такі чинники, як демографічні, соціальні, економічні та інші умови і зміни. Потрібно визначити критерії ефективного управління робочим навантаженням і належного розгляду різних категорій справ. Такі критерії мають напрацьовуватись у співробітництві з відповідними кадрами судових та інших органів. Необхідно забезпечити належну підтримку відомствам, щоб вони додержувалися цих стандартів. Щодо цього слід розробити методи відбору, щоб дозволити суддям і прокурорам з перших етапів провадження розглядати справи на підставі диференціації. З метою якнайкращого використання людських ресурсів треба звільнити суддів і прокурорів від виконання завдань, які можна покласти на інших співробітників, включаючи адміністративних, і в такий спосіб надати їм можливість урізноманітнити свою роботу.

Таким чином, міжнародно-правовими стандартами соціального захисту суддів є:

- строк повноважень суддів, їх незалежність, безпека, винагорода, умови служби, пенсії й вік виходу на неї, повинні гарантуватися законом;

- грошова винагорода суддів має бути гарантована законом, а її рівень відповідати гідності їх професії, обсягу їх обов'язків, відповідальності, яку вони беруть на себе, а також бути достатньою, щоб захистити їх від дії стимулів, через які можна впливати на судові рішення;

- грошова винагорода суддів повинна бути захищена від скорочення, також має бути забезпечено збільшення оплати праці суддів відповідно до зростання вартості життя;

- відмова від премій і нефінансових пільг для суддів, розподіл яких має елемент суб'єктивності; уникнення впровадження системи, в якій основна оплата праці суддів залежить від їх досягнень;

- затвердження критеріїв ефективного управління робочим навантаженням і належного розгляду різних категорій справ;

– законодавче гарантування суддям, які виконують свої професійні обов'язки, захисту від соціальних ризиків, пов'язаних із хворобою, материнством, інвалідністю, похилим віком і смертю;

– отримання суддями, які досягли пенсійного віку і працювали на посаді судді зазначений період, пенсії по старості, рівень якої має бути якомога ближчим до рівня їх останньої заробітної плати на цій посаді;

– визначення обсягів фінансування судів, суддівської винагороди й соціального забезпечення, що повинно відбуватися за участю судової влади чи її представників.

Ярошенко, О.М. Загальновизнані світові стандарти соціального захисту суддів [Текст] / О.М. Ярошенко // Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 5-7 червня 2014 р. / Ред.кол.: В.С. Венедіктов, А.М. Куліш, М.М. Бурбика; За ред.: В.С. Венедіктова, А.М. Куліша. - Суми : СумДУ, 2014. - С. 343-347.